

dr hab. Michał Głowacki
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
ul. Bednarska 2/4
00-310 Warszawa
E-mail: michal.glowacki@uw.edu.pl

**RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ MGR PAULINY BARCZYSZYN-MADZIARZ
PT. „DZIENNIKARZE POLSCY, ROSYJSCY I SZWEDZCY ORAZ ICH WIZJA
ZAWODU”**

Promotor pracy: prof. dr hab. Bogusława Dobek-Ostrowska

Promotor pomocniczy: dr Michał Kuś

Przedstawiona do recenzji praca doktorska wpisuje się w dynamicznie rozwijający się nurt badań nad jakością oraz wyzwaniem dla współczesnego dziennikarstwa. Stanowi empiryczną próbę weryfikacji poziomu profesjonalizmu oraz zmian dokonujących się na rynku medialnym w erze nowych technologii i mediów. Autorka słusznie zauważa we Wstępie, że badania empiryczne na temat polskich dziennikarzy prowadzone są rzadko, co stanowi o dużym wkładzie i znaczeniu recenzowanej pracy w rozwój nauki o mediach w Polsce.

W ostatnich latach próby usystematyzowania wiedzy o dziennikarzach w Polsce były dokonywane głównie w ramach projektów międzynarodowych. Z taką sytuacją mamy do czynienia w przypadku pracy doktorskiej mgr Pauliny Barczyszyn-Madziarz. Jej praca jest rezultatem aktywnego uczestnictwa w projekcie badawczym pt. „Journalism in Change: Professional Journalistic Culture in Russia, Poland and Sweden” (dalej: „Zmiana w dziennikarstwie...”). Celem projektu, który był koordynowany przez zespół badaczy na Uniwersytecie Södertörn w Sztokholmie, była analiza zmian w dziennikarstwie w Rosji, Polsce i Szwecji.

Na pierwszy rzut oka chodzi o systemy medialne, które w kontekście rozwoju dziennikarstwa i mediów nie mają ze sobą wiele wspólnego. Świadczą o tym chociażby różnice w odniesieniu do wskaźników ekonomicznych, ustawodawstwa medialnego, a także w zakresie praw człowieka, wolności mediów, wykluczenia cyfrowego, poziomu korupcji, komercjalizacji mediów itd. Autorka ma świadomość różnic politycznych, ekonomicznych

Gronelli

i kulturowych między analizowanymi przypadkami, na co zwraca uwagę już we Wstępie do recenzowanej pracy (s. 6). Odnosząc się do tej różnorodności stawia sobie za cel zbadanie tego co może łączyć, a co może różnić dziennikarstwo w trzech krajach. W wielu miejscach podejmuje także próbę odpowiedzi na pytanie: z czego mogą wynikać ewentualne podobieństwa i różnice?

Hipotezy i pytania badawcze

W pracy doktorskiej zostały sformułowane cztery hipotezy badawcze. Hipoteza ogólna:

„w każdym z badanych krajów mamy do czynienia z inną wizją zawodu dziennikarskiego” (s. 10)

zostaje uzupełniona o trzy hipotezy szczegółowe. Dotyczą one kolejno: wpływu wykształcenia dziennikarskiego na postrzeganie standardów etycznych, postrzegania jakości dziennikarstwa przez przedstawicieli zróżnicowanych grup wiekowych oraz wpływu struktury organizacyjnej na opinie o przedstawicielach zawodu.

Zarówno hipotezy, jak i szczegółowe pytania badawcze (lista trzynastu pytań została zamieszczona we Wstępie, s. 10) zostały sformułowane prawidłowo. Z przeprowadzonych badań dowiadujemy się, jakie są cechy środowiska dziennikarskiego w omawianych krajach (np. wiek, wykształcenie, rola w redakcji, wielkość organizacji medialnej) oraz czy istnieje korelacja między nimi, a poglądami pracowników mediów na temat etyki zawodowej, jakości dziennikarstwa, warunków zatrudnienia, itp. Prowadzenie analizy na wielu płaszczyznach i w oparciu o rozbudowany materiał empiryczny zasługuje na uwagę. Świadczy to o warsztacie Autorki – umiejętnościach analitycznych i przygotowaniu metodologicznym.

Metodologia

W pracy Autorka stosuje zróżnicowane metody badawcze.

Badania ilościowe dotyczące struktury środowiska dziennikarskiego i opinii przedstawicieli zawodu są budowane w oparciu o kwestionariusz adresowany do dziennikarzy w trzech krajach. Narzędzie badawcze w postaci ankiety jest stosowane w wielu międzynarodowych projektach badawczych (na przykład w ramach projektu *Worlds of Journalism* pod kierunkiem T. Hanitzscha oraz badań *Media Accountability and Transparency in Europe (MediaAcT)* pod kierunkiem S. Fengler). Na ogół wypracowanie narzędzia badawczego w projekcie jest pracą zespołową i bazuje na doświadczeniach

ekspertów z różnych krajów i regionów. Stosowanie takiego samego narzędzia jest konieczne w przypadku, gdy cel stanowią analizy porównawcze. Z tym wiąże się jednak ryzyko i obawa, czy wszystkie kategorie zawarte w kwestionariuszu są rozumiane tak samo przez respondentów w różnych krajach. Czy pojęcie niezależności, korupcji, a nawet podział na polityczną prawicę, lewicę i centrum oznacza to samo dla dziennikarza szwedzkiego, rosyjskiego i polskiego?

Pomocne przy rozstrzygnięciu wątpliwości stają się **badania jakościowe**. Wywiady pogłębione przeprowadzone z 20 polskimi dziennikarzami o różnej pozycji w *newsroomie* uzupełniają informacje o stanie dziennikarstwa i podejmują próbę wyjaśnienia wyników badań ilościowych. Cytując za Autorką:

„w analizowanym projekcie wywiady pogłębione stanowią uzupełnienie przeprowadzonych wcześniej ankiet, a także umożliwiają pełniejsze zrozumienie oraz opisanie kontekstu” (s. 68).

W pracy brakuje informacji, w jaki sposób dokonano wyboru dwudziestu rozmówców w Polsce. Autorka zaznacza, że:

„rozmówcami badaczy były zarówno kobiety, jak i mężczyźni, pracownicy z różnym stażem w zawodzie i z różnych typów mediów, przy czym do wywiadów starano się wybrać pracowników redakcji mediów opiniotwórczych” (s. 67).

Brakuje także bardziej szczegółowego wyjaśnienia klucza doboru respondentów w odniesieniu do funkcji w *newsroomie* oraz typów mediów (prasa, radio, telewizja). Czy kontaktując się z potencjalnymi rozmówcami zastosowano dobór losowy? W jaki sposób dobrana grupa respondentów koresponduje ze strukturą zatrudnienia osób uczestniczących w badaniach ankietowych (s. 64)? Autorka na ogół nie podejmuje dyskusji o tym w jaki sposób funkcja pełniona przez dziennikarza w organizacji medialnej (w tym związany z tym poziom wynagrodzenia) oraz reprezentowany typ mediów (np. telewizja publiczna vs. telewizja prywatna) mogły determinować odpowiedzi np. w zakresie autonomii zawodowej, kontaktów z publicznością mediów i satysfakcji z wykonywanej pracy. Z jednej strony, można na przykład zakładać, że dziennikarze mediów publicznych są bardziej narażeni na naciski ze strony świata polityki. Z drugiej strony, wskazanie czy będą chcieli to w wywiadach podkreślić, albo – wręcz przeciwnie – ukryć, może okazać się niemożliwe. Może wymagać zastosowania dodatkowych metod badawczych (na przykład obserwacji uczestniczącej).

Autorka podkreśla, że:

„Analiza i interpretacja wypowiedzi respondentów jest zatem istotnym źródłem wiedzy” (s. 66).

Nie wspomina natomiast, w jaki sposób dokonała opracowania danych zgromadzonych w oparciu o scenariusz wywiadu pogłębionego. Z perspektywy metodologii badań jakościowych brakuje informacji na temat sposobu organizacji nagrań oraz transkrypcji (s. 67). Czy dane zostały zakodowane zgodnie z kluczem powtarzających się haseł i pojęć? W jaki sposób zostały one pogrupowane w celu wskazania ewentualnych prawidłowości?

Autorka bardzo dobrze radzi sobie z **analizą porównawczą**. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że zauważa niedoskonałości wykorzystywanych metod badawczych, które pojawiają się w badaniach nad dziennikarzami praktycznie w każdym projekcie. Krytyczny stosunek badacza do granic badań porównawczych oraz zawartości kwestionariusza online, który koncentruje się w wielu aspektach na deklaracjach i poglądach dziennikarzy, świadczy o dojrzałości badawczej. Dodatkowo Autorka ma świadomość

„że możliwa byłaby dokładniejsza analiza znaczenia wykształcenia dziennikarskiego w zawodzie, jego roli i jakości” (s. 101).

Słusznie zauważa potencjał dla badań zawartości mediów, które mogłyby pomóc w odpowiedzi na pytania: czy deklarowane zasady i wartości przekładają się na efekty pracy dziennikarza, na przykład w postaci tworzenia i rozpowszechniania niezależnych i obiektywnych informacji?

Struktura pracy i poprawność językowa

Zaletą recenzowanej rozprawy jest jej przejrzysta i logicznie uporządkowana struktura. Pracę rozpoczynają rozważania o znaczeniu i roli dziennikarstwa we współczesnym świecie. W kolejnych fragmentach zostają przywołane wybrane koncepcje profesjonalizmu dziennikarskiego. Z lektury rozdziału pierwszego rysuje się wstępny obraz kultury dziennikarskiej w każdym z omawianych krajów. Fragment ten stanowi kompendium wiedzy o systemach medialnych.

W rozdziale drugim Autorka dokładnie opisuje stan badań nad dziennikarstwem w Rosji, Szwecji i Polsce. Bardzo szczegółowo omawia założenia i metodologię projektu „Zmiana w dziennikarstwie...”. Pomocne okazuje się dokładne przedstawienie etapów projektu, wykorzystanych narzędzi oraz efektów pracy zespołów badawczych (Rysunek 2,

s. 70). Wykorzystane narzędzia są załączone do pracy w formie Aneksu. Dokumentacja projektu wydaje się być kompletna.

Kolejne rozdziały prezentują wyniki badań empirycznych we wskazanych obszarach. Analizę rozpoczyna wskazanie czy istnieją związki między sposobem postrzegania norm i zasad etycznych a wykształceniem dziennikarskim. W rozdziale czwartym Autorka skupia się na zmiennej wskazującej na trzy grupy wiekowe – do 35 lat, między 35–50 oraz powyżej 35 roku życia. Wprowadzenie trzech kategorii wiekowych i obserwowanie odpowiedzi dziennikarzy w oparciu o nie jest szczególnie ciekawe z perspektywy dziennikarzy w Polsce i Rosji. Można na przykład założyć, że respondenci z grupy wiekowej powyżej 50 roku życia to osoby, które pamiętają okres komunizmu. Podobnie, istnieje prawdopodobieństwo, że duża część osób z grupy wiekowej 35–50 rozpoczynała pracę w redakcji w okresie transformacji społecznej i politycznej. Ostatni z rozdziałów dotyka problemu warunków pracy oraz struktury badanych organizacji medialnych.

Odwołanie się do wielkości redakcji jako czynnika wpływającego na postrzeganie norm i wartości może okazać się dyskusyjne, choć – zdaniem autorki – stanowi tylko przypuszczenie. Autorka twierdzi, że:

„w dużych strukturach organizacyjnych panują wspólne kodeksy etyczne i częstsze są rozbudowane regulaminy wewnętrzne standaryzujące zachowania dziennikarzy” (s. 145).

Podobnie jest w przypadku „prostego schematu prezentującego organizację typowej redakcji” (s. 144). Cytując źródło z 2007 roku Autorka musi mieć świadomość zmian, jakie dokonały się w strukturach organizacyjnych firm medialnych. Kroki w celu tworzenia zintegrowanych *newsroomów* oraz zespołów dziennikarzy, które są tworzone w oparciu o temat – nie o typ mediów, stanowią dzisiaj charakterystyczną cechę wielu mediów w krajach skandynawskich. Dodatkowo, pełne zbadanie wpływu czynnika instytucjonalnego na postrzeganie zadań i roli dziennikarza wymagałoby uwzględnienia kultury organizacyjnej, w tym także systemów motywacji, sposobów rekrutacji, modeli awansu, przebiegu kariery zawodowej itp.

Niezwykle pomocne w przypadku każdego z rozdziałów jest podsumowanie efektów badań w postaci kilku akapitów, które stanowią jednocześnie ‘łącznik’ z następującymi po nich fragmentami pracy.

Opublikowane w rozdziałach empirycznych tabele i wykresy są przygotowane starannie. Autorka posługuje się zarówno wskaźnikiem zwracającym uwagę na liczbę respondentów (N) oraz udział procentowy odpowiedzi w poszczególnych kategoriach. W każdym przypadku wskazuje na źródło wykresu/tabeli. W większości przypadków dotyczy

to danych wygenerowanych na podstawie odpowiedzi uzyskanych z kwestionariusza w projekcie „Zmiana w dziennikarstwie...”.

Język stosowany w pracy jest poprawny. Autorce zdarzają się niewielkie potknięcia językowe i literówki (na przykład „Jurnalism” w tytule projektu – s. 66 oraz „Jedna z dziennikarek skwitował kompetencje młodych dziennikarzy słowami” – s. 132). Ostatecznie nie mają one wpływu na odbiór pracy.

Wykorzystane źródła

Kolejną zaletę recenzowanej dysertacji stanowią wykorzystywane źródła. Autorka powołuje się zarówno na klasyczne koncepcje, jak i na najbardziej aktualne prace autorów z Polski i za granicą. Znajomość literatury przedmiotu jest imponująca. W pracy pojawiają się odwołania do prac takich autorów jak S. Waisbord (2013), S. Pasti (2015), J. Pleszczyński (2015), H. Örnebring (2016), czy U. Carlsson i Pöyhtäri (2017). Można dyskutować czy Autorka poświęca wystarczającą uwagę kodeksom etyki dziennikarskiej, które uchodzą za jeden z najbardziej rozpowszechnionych mechanizmów samoregulacji. W wielu miejscach w pracy cytowane są głównie kodeksy etyczne wypracowane przez dziennikarzy w Polsce i Rosji.

Przypisy oraz spis literatury jest przygotowany starannie i zgodnie z obowiązującymi standardami. Z danych bibliograficznych oraz Wstępu dowiadujemy się także, że Autorka jest współredaktorem pracy zbiorowej pt. „Zmiana w dziennikarstwie w Polsce, Rosji i Szwecji. Analiza porównawcza” (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016), która stanowi podsumowanie wyników projektu.

Uwagi dodatkowe

Aktualność podejmowanego przez Autorkę tematu w powiązaniu z rzetelnie przeprowadzonymi badaniami empirycznymi zachęcają do przemyśleń i aktualizacji. Zmiany we współczesnym dziennikarstwie dokonują się dynamicznie. Transformacja w dziennikarstwie jest procesem. W odniesieniu do wyników badań „Zmiany w dziennikarstwie...” oraz do przeglądu wcześniejszych studiów w tym zakresie chciałbym poznać opinię Autorki o tym: co nowego dowiedzieliśmy się o dziennikarzach w Polsce, Rosji i Szwecji na bazie zrealizowanego projektu? Czy omawiane w pracy problemy odbiegały w znaczący sposób od wyników badań przeprowadzonych w innych projektach? Jeśli tak, to w jakim zakresie/obszarze?

Gonella

W Zakończeniu Autorka wyraża chęć i gotowość kontynuacji badań w zakresie profesjonalizmu dziennikarskiego w oparciu o podobne narzędzia badawcze. Słusznie podkreśla, że zaprezentowane wyniki mogą nie przystawać już do współczesnych trendów, o czym świadczą odnotowane w pracy zmiany w poziomie wolności słowa, zjawisko *fake news* oraz postępująca polaryzacja polityczna. Po lekturze przedłożonej pracy zastanawiam się w których obszarach badań, zdaniem Autorki, można spodziewać się największych zmian przystępując do kolejnych badań porównawczych? Które z zaprezentowanych w pracy wyników mogą okazać się najmniej aktualne w 2017 roku?

Konkluzja

Praca mgr Pauliny Barczyszyn-Madziarz jest dojrzałą rozprawą naukową, która przyczynia się do dyskusji na temat dziennikarstwa w Polsce. Autorka demonstruje ogromną wiedzę na temat profesjonalizmu dziennikarskiego oraz stanu badań nad dziennikarstwem w każdym z omawianych krajów. Dużą zaletą pracy jest jej międzynarodowy charakter oraz weryfikacja stawianych pytań badawczych i hipotez w oparciu o materiał empiryczny i zróżnicowane metody badawcze (analiza ilościowa, analiza jakościowa, badania porównawcze). Mgr Paulina Barczyszyn-Madziarz uczestniczyła aktywnie w gromadzeniu danych do projektu oraz w opracowaniu i prezentacji wyników badań. To świadczy o Jej dojrzałości jako badacza.

Oceniając zarówno wysoki poziom rozprawy oraz potencjał badawczy Autorki wnioskuję o dopuszczenie mgr Pauliny Barczyszyn-Madziarz do kolejnych etapów przewodu doktorskiego. Wnioskuję także o wyróżnienie pracy pt. „Dziennikarze polscy, rosyjscy i szwedzcy oraz ich wizja zawodu”.

Michał Głowacki

Warszawa, 22.06.2017